

VAŽNOST AUKTORITETA U ODGOJU NARODA

Dr. Janko Penić.

(Svršetak)

Korupcija je našega javnoga života bila i posljednjemu seljaku poznata. Seljak je bio izgubio svako poštovanje prema bivšim vlastima i zakonima, tako da se među seljacima i javno govorilo: Možeš i čovjeka ubiti i najgore zlo učiniti; ako imaš novaca i platiš, ništa ti se ne će dogoditi. »Za novac se sve dobije«. Prema tome su se i vladali; sjekli su tuđe šume, prisvajali si tuđe zemljište, vladali se kao da nema zakona ni vlasti.

Razumije se, da je takav mentalitet zao mentalitet, i da takvo shvaćanje zakona i vlasti zaslužuje svaku osudu. Ali se mora razumjeti i to, da narod nije došao sam od sebe do takva mentaliteta i do takva shvaćanja zakona i vlasti. Povod je dala sama bivša vlast i njezini bivši nosioci. Ako se, dakle, hoće podići u narodu poštovanje zakona i vlasti, a to nam je i te kako svima na srcu, treba najprije obračunati s korupcijom općenito, a među nosiocima vlasti napose. No ni to nije dosta. Nije dosta reći za činovnika: ovaj nije korumpiran — taj ne spada među »pokvarenu gospodu«. Svaki pojedini činovnik mora biti i pozitivan. To znači: biti na svom mjestu ne samo kao činovnik, kao javni radnik, nego i u privatnom, ličnom životu na što većoj etičkoj i moralnoj visini. Tada će istom nestati ovaj loš mentalitet o vlasti; tada će tek porasti cijena auktoritetu u narodu.

6. Najdublji psihološki razlog, zašto se naš narod toliko bunio protiv vlasti, nalazi se u našoj političkoj povijesti. Kroz osam stotina godina bili s Ugarskom, a kroz četiri vijeka s Austrijom, uvijek u podređenom i zapostavljenom položaju. Gdjegod je bilo što boljega i unosnijega, to je bilo u rukama stranaca. »Gdjegod se u nas gradila i dizala velika kakova tvornica ili fabrika, gospodar joj je bio Židov ili drugi tuđinac,

i to ne samo vlasnik nego i sav upravni personal, sve do zadnjega nadglednika, a naš Hrvat samo radi i tegli, vuče i znoji se za plaću, koju mu odredi tuđinac. Gradi li se željeznica na našoj zemlji, eto ti tuđinca; siječe li se šuma ili gora, eto ti opet tuđinac; kopa li se iz zemlje ruda, srebro, ugljen, ili što drugo, eto ti i opet tuđinca. Propane li koja seoska kuća našega roda, tko će kupiti zemlju, nego opet tuđinac? Prodaje li se velikaška zemlja, opet će je kupiti tuđinac, ili Židov.³⁶

S nama su postupali stranci onako, kako se postupa s urođenicima u kolonijama. A gdje je ikada na svijetu postojala jedna kolonija, koja je ljubila strance — gospodare? Mnogo se govori i piše, kako su francuske i engleske kolonije uzorno uređene, i na visokom stupnju kulture. Ističu se svakovrsne blagodati, što su ih donijeli sa sobom gospodari u kolonije. U tome ima mnogo istine. Sigurno je to, da su gospodari — jedni više, drugi manje — podigli u kolonijama škole, odgojne zavode, sagradili bolnice, kakovih si sami urođenici ne bi ni kroz stoljeća sagradili. Sve to stoji. Sve to vide i sami urođenici. Ali urođenici vide i to, da ih strani gospodari na svakom koraku izrabljuju, i zato mrze strance. »Ja mislim, da sada lako razumijete, zašto su se Kitajci ili Kinezi digli na tuđince. Sada bolje i to razumijete, zašto se Buri bore do zadnje kapi krvi protiv tuđincu. Zato se bore, jer je i kod njih, jer je i u njihovom domu tuđincu bolje, nego domaćem čovjeku.«³⁷

Kod nas je bilo jednako. »Kada . . . gledam — veli Antun Radić — tuđinski taj svijet i govor, a vidim, kako im je dobro, jer sjede, razgovaraju, piju, puše, a lijepo su obučeni i ugojeni, — pitam sam sebe: Od kuda im to dobro? Ne oru i ne kopaju, pa ipak lijepo žive, dobro im je u našem domu. A seljak naš muči se i krvoloči, i svaki mu je dan sve to gore, ima sve to manje . . . Možda baš zato seljak ima sve to manje, možda je njemu baš zato sve gore, što je među nama tuđincu sve to bolje? — To ne treba ni pitati, to prosta pamet kaže. Kad danas k jednoj zdjeli sjedne više ljudi i kućne čeljadi, nego jučer, to će i djeca vidjeti, da će onima biti manje, koji su jučer bili sami kod zdjele.«³⁸

³⁶ Dr. Antun Radić: »Dom i sviet«. Dom, god. I. br. 13. Sabrana Djela II., str. 193.

³⁷ Dr. Antun Radić: na istom mjestu, str. 194.

³⁸ Na istom mjestu, str. 193—4.

U našem je narodu neraspoloženje prema strancima prelazilo iz koljena na koljeno. Svi su rodoljubi upirali prstom na strance kao na najveće narodno zlo. Uslijed toga se razvijala i mržnja u narodu na strance. Narod je prezirao strance. U našim se prilikama smatralo rodoljuba to većim, što se više isticao u borbi protiv stranaca i strane vlasti. Rodoljublje se mjerilo prema veličini opozicije protiv stranoga upliva i tuđinske vlasti. Tako se kroz stoljeća u samu narav našega naroda uvriježila mržnja na sve, što je tuđe, ali i na vlast, koja je bila gotovo uvijek usko i nerazdjeljivo povezana s tuđincima. Čim je naš čovjek čuo riječ »vlast«, odmah bi pomislio na strance. Kako je bio u neprestanoj opoziciji protiv stranaca, tako je bio i protiv vlasti.

Naš je narod dobio nadimak »pravdaški« narod. Kao da se neprestano svađa i pravda sam u sebi. Prema tome bi i sam nadimak bio nečastan. To ne stoji. Tu nije pravi izvor i uzrok nadimku »pravdaš«. Naš se narod kroz svoju historiju svađao i pravdao s tuđincima radi nepravda i izrabljivanja. Čas su se svađali i pravdali seljaci sa stranom vlastelom radi nepravednih podavanja u naravi, čas opet vlastela jedni protiv drugih radi vlasništva zemlje. A borbe su i svađe imale najviše i najjačega odjeka u hrv. saboru. U saboru su se neprestano čule tužbe i jadikovke na presizanje tuđe vlasti i na nepravde, što ih tuđinci nanose našem narodu. Sabor diljem čitave naše historije upozoruje na »pravice« našega naroda. Boriti se za »pravice« značilo je upravo boriti se za slobodu naroda, za slobodu i neovisnost naroda. Kad čovjek s te strane promatra pravdanje našega naroda, a s te se jedine strane i mora promatrati, onda »pravdaštvo« našega naroda nije nisko i tračljivo međusobno natezanje radi kakvih malenkosti, nego je to borba za narodnu slobodu i narodni opstanak. Borba je pak za narodnu slobodu i narodni opstanak bila uvijek, i kod svih naroda, nešto časno i plemenito. Zato je i ovakvo pravdanje, koje znači borbu za slobodu, časno pravdanje, a nadimak »pravdaš« u smislu ovakvog pravdanja častan nadimak.

Jasno je i dosljedno, da je radi neprestanih svađa, pravdanja i borbâ sa strancima i njihovom vlasti postala već i sama narav našega čovjeka pravdaški nastrojena. Čestim se i mnogo opetovanim pravdanjem navukao na narav našega čovjeka već i habitus — trajno svojstvo pravdaško, pa se ono odrazivalo,

a nažalost se još i danas u velikoj mjeri odražuje, i u međusobnom životu. Naši se ljudi, naučeni u povijesti na svađe i pravdanja sa strancima, svađaju i među sobom. Često se svađaju i za štogod. U svađi gube i vrijeme i novac. Jer ljudi gledaju samo neposredne činjenice, a ne zalaze u ispitivanje daljih i dubljih razloga, zato radije uzimaju pravdaštvo našega naroda u smislu međusobnoga svađanja i daju nadimku »pravdaš« radije negativan nego pozitivan smisao. A ako uzmeš povijesni smisao pravdaštva, onda odmah opažaš, da je međusobno pravdaštvo samo neželjena posljedica onoga idejnoga pravdaštva ili narodne borbe za slobodu; da je međusobno negativno pravdaštvo izrođeno idejno ili pozitivno pravdaštvo s narodnim neprijateljima.

Da je najdublji razlog bune protiv auktoriteta kod našega naroda bio baš u tome, što se naš narod morao uvijek boriti sa stranim elementom, vidi se i iz života i rada naših narodnih velikana. Sjetimo se samo nekih. Tu su Zrinski, Frankopani, Kvaternik, Starčević, Strossmayer, Radići i toliki drugi. U čemu je njihova veličina? Zašto ih narod slavi? U prvom redu zato, što su bili vatreni i nepokolebivi borci protiv strane vlasti, koja je gospodovala nad našim narodom. »Strossmayera hvale, što je od svoga bogatstva dao nešto za škole, učenjake i druge narodne i dobrotvorne stvari. No to nije ništa, ili je to malo. Neizmjerljivo je više to, što je Strossmayer mnogo mislio i mnogo se borio protiv tuđinaca. Zato ga ni jedni ni drugi ne trpe, grde ga — a baš zato zaslužuje, da ga mi poštujemo i ljubimo.«^{38a}

Pravi su rodoljubi bili uvijek u opoziciji. I danas još ima na životu uglednih javnih radnika, koji su i 70-tu prestupili, a nikada u svom životu nijesu za vladu glasovali. Princip je bio: Opozicija! Što je netko bio u žešćoj opoziciji, to je bio veći rodoljub. U opoziciji se došlo tako daleko, da je konačno narod bio u opoziciji prema svakoj vlasti, pa i onoj, koja mu je iskreno htjela dobro. Odgojen u opozicijskom duhu naš svijet misli, da i nema u životu druge mogućnosti, nego neprestano biti u opoziciji; buniti se protiv svakoga, svemu prigovarati, sve rušiti. Jao onomu našem političaru, koji bi bio pristao uz vlast! Pa makar i s najboljom nakanom! Pa makar i uz

^{38a} Dr. Antun Radić: »Slava Strossmajerova«. Dom, god. I. br. 19. Sabrana Djela II., str. 288.

poštenu vladu! Odmah ga se nazvalo »prodanom mešinom«! »Malo ima koji naš političar, za kojega nije tko kazao i napisao, da je podmićen i da se prodao. Ovo je žalosna i sramotna stvar, a možemo je razumjeti samo tako, što je živa istina, da su hrvatska gospoda stotine i stotine godina zbilja pristajala uz one, koji su imali vlast, a to su bili većinom tuđinci. Razumije se, i posve je naravski, da su mnogi takvi domaći sinovi dobili i dobre službe i velike časti. Puk hrvatski stvorio je o svem tom svoje mišljenje: puk je to okrstio u svojoj duši narodnim izdajstvom... No teško je o tom govoriti. Spomenut ćemo samo, kako je pučko dijete, pok. Ante Starčević, pristao uz ovo mišljenje, pa za svoje političke protivnike nije imao druge riječi, nego »prodane mešine«. Poslije njega lako je svatko došao do toga, da ga tkogod nazove »prodanom mešinom«. »Prodana mešina« — to je tako poznata riječ u našim novinama i u običnom životu, da već i djeca znadu za kim vikati, da je »prodana mešina«. ³⁹

V. Braća Radići prema auktoritetu.

Posljednja su četiri decenija naše narodne povijesti, a napose našega kulturno-političkoga narodnoga života, usko povezana s Antunom i Stjepanom Radićem. To je činjenica, s kojom smo na čistu svi mi — živi svjedoci. Tu će činjenicu morati priznati i sva kasnija pokoljenja. S njom će morati računati svi pisci naše narodne povijesti, pa i oni, koji će se pojaviti na pozornici narodnoga života tek za koje stoljeće.

Još je uvijek prerano govoriti o potpunom značenju rada braće Radića za naš narodni život. Danas je — jer smo preblizu samom životu i radu njihovu — teško izreći svestran i objektivni sud o njima. To će učiniti povijest, koja će lakše mirno ispitivati i hladno prosuđivati sve momente — i pozitivne i negativne — u njihovu radu, pa onda pružiti stvaran sud. Povijesti će biti lakše donijeti pravi sud o braći Radićima i stoga, što će imati pred sobom više plodova njihova rada. Po plodovima se poznaje drveće. Po plodovima se, što ih rode u svaki-danšnjem životu, prosuđuju i ljudi, i njihove ideje i njihov rad.

1. Nas zanima samo njihov odnošaj prema auktoritetu. Kažem prema auktoritetu općenito — bio on državni ili crkve-

³⁹ Dr. Antun i Stjepan Radić: »Seljački Nauk«. Sabrana Djela VII. Strana 59 i 60.

ni. U tu će nam svrhu najbolje poslužiti »Seljački Nauk«, koji su izradila oba brata zajedno.⁴⁰

»Prvi temelj seljačkoj stranci jest vjera u Boga, i to s ovoga razloga: Ljudi među sobom ne mogu nikako ni živjeti, a kamo li napredovati bez pravednosti. Što je pravo, a što je krivo, to svaki čovjek nosi u svojoj duši, a to je čovjeku od Boga. Pravedan je posve samo Bog, a pravedan može biti i čovjek, ako sluša, što mu duša govori, ako je zdušan. A čovjek bez Boga i duše ne može biti zdušan, po tom ni pravedan.«

»Ima ljudi, pa i političara, koji naučavaju posve drukčije i kažu od prilike ovako: Čovjek živi i ravna se u životu s ljudima po svojoj naravi, onako po prilici kao i životinja. I to je istina, pa mi doista znamo: kao što od postanka svijeta vuci kolju ovce, a mačke dave miševe, sve po svojoj naravi, — da su tako i ljudi jedni druge davili i ubijali i drugačije im život otimali. I to je doista bilo po naravi, pa ipak se je duša čovječja u svako vrijeme proti tome bunila. Zato treba priznati, da čovjek sam spoznaje i vidi, da osim naravi ima u čovjeku još nešto po čem se čovjek ravna, pače po čem se ima ravnati. To nešto — to je čovječja duša i njezin izvor — Bog. Čovjek se tim i razlikuje od životinje, što osim naravi, koja jest i koja se poreći i potlačiti ne daje, spoznaje i priznaje i ono, što doduše svagda nije, ali bi imalo biti; to je ono, za čim čovječja duša teži te nije zadovoljna, dok toga ne postigne, a to je svako dobro, a u politici je to — pravednost.«⁴¹

»Bez ikakvoga reda i zakona nisu ljudi, što se zna, nikada nigdje živjeli i ne žive, i kakav god bio taj red i zakon, ljudi su ga se držali i pokoravali mu se, jer su vidjeli, da je bolji makar kakav red i zakon, nego svačija samovolja, koja čovjeku ne da ni časa mirno živjeti.«

»Spomenuta je u ovom razlaganju i seljačka buna i francuska revolucija. Kako se vidi, toga nama ne treba, jer mi

⁴⁰ Za »Seljački Nauk« kažu izdavač i urednik u predgovoru: »Izdavajući djela dra Antuna Radića smatrali smo svojom dužnošću dati sasvim posebno mjesto onim spisima, kojima su autor zajedno Antun i Stjepan Radić. Program je više formulirao Stjepan, a na tumaču više radio Antun... Svakako bez ovoga »Seljačkog nauka« ne može se razumjeti ni seljački pokret ni razvoj hrvatskog naroda u zadnjih 30 godina.

⁴¹ Dr. Antun i Stjepan Radić: »Seljački Nauk«. Sabrana djela VII., str. 93—94.

idemo strogo po zakonu, pa ne treba, da komu i vlas s glave skinemo. Radimo li ovako, nitko nam ne smije ništa.«⁴²

O Crkvi i svećenstvu piše A. Radić: »Crkva je dosada jedino mjesto, kamo čovjek seljak može doći i čuti od gospodina riječ prijateljsku, riječ milu, riječ pametnu, riječ žarku i poletnu, koja mu govori srcu i umu, koja mu za čas barem sakrije njegovu svakidašnju bijedu, koja mu rasvijetli vječnu tamu, u kojoj živi, i koja ga napokon vodi daleko i diže visoko, koja mu kaže, da mu je cijeli svijet brat, a Bog svima otac — jednako dobar, jednako pravedan. Jest, takovo je mjesto jedino crkva — ona prosta, ili fina, velika, ili mala seoska crkva. Pa kako narod ne bi u nju išao! Ta to je od postanka svijeta jedino mjesto, u koje prost i neuk čovjek može doći pred gospodina, a da ga ne mora ništa moliti i ništa mu platiti! To je od postanka svijeta jedino mjesto gdje proste i neuke ljude gospodin pozdravlja riječju: Braćo! A pred ostalu gospodu nije se narod do jučer smio ni pokazati, a kamo li da bi ga čemu učili i bratom nazivali!«⁴³

Neki je seljak iz Podravine pisao »Domu«. U pismu se tužio na advokate. »Fiškali — oni nam zemlju prodaju. Nijedan grunt (zemljište) nije prodan bez odvjetnika. Ni porez državni, ni općinski nameti, ni gizdavo odijelo, ne vodi do prodaje, nego fiškali i procesi i silni biljezi (štempli) . . .« Antun Radić odgovara u »Domu«: »Za jednu malenkost, za dvije besjede nepromišljeno izrečene, za pedalj zemljišta — eto prkosa, eto pravde, prava i kriva svjedočanstva, eto odvjetnika, sudova, povjerenstva na lice mjesta, eto parbe, sumnje, uvrijede Boga i nemira ljudima u komšiluku, eto na svršetku pustih troškova! Vama je poznato: imade kuća, koje su se s temelja upropastile — zbog pravdanja. Recite sad: Je li, nije li ovako? A onda recite: Jesu li tomu krivi fiškali, što se svijet pravda?«

Kako Antun Radić osuđuje pravdanje, tako odmah savjetuje i mudro sredstvo protiv pravdanja. »Ako ste sami sebi prijatelji, sastanite se, izaberite četiri poštena starca iz sela, na čelo im postavite župnika, — i to vam neka bude sud: tu se najprije nagodite, ako imate s kim kakovu pravdu.«⁴⁴ — To je

⁴² N. dj., str. 94—95; 76—79.

⁴³ Dr. Antun Radić: »Svećenstvo (popovi)«. Dom IV. Br. 17. Str. 257—260.

⁴⁴ Dr. Antun Radić: »Dobri ljudi«. Dom II. Br. 7. str. 110—113.

»sud dobrih ljudi« ili »nagodbeni odbor« sa župnikom na čelu. — I opet veliko povjerenje prema svećenstvu.

U stranci se raspravljalo i o zemlji, za kojom toliko teži naš seljak. I tu se stranka postavila na legalnu bazu. »U mnogim hrvatskim krajevima ima narod premalo zemlje, a ipak zemlje ima prilično, samo što je mnogo zemlje u rukama jednoga čovjeka. Kako bi se to bolje uredilo, to jasno kaže naš program. Kako se vidi, to nije ono: »Dijelit ćemo gospodsku zemlju!« — kao da nije ničija, nego tu treba privole sabora, zemlja se po procjeni plati i t. d. A ako sabor pristane, nema sumnje, da će to učiniti samo radi opće narodne koristi. Mi uostalom držimo, da će mnogi veliki posjednici i sami na to privoljeti, samo kad se jednom nađe način, da im se zemlja pristojno i u redu plati.«⁴⁵

2. Sve je ovo, što smo do sada naveli iz »Seljačkog Nauka« i »Doma« pozitivno i u prilog auktoriteta. Niti se može ovome što dodati, a jednako ni prigovoriti. Štaviše, sve se ovo može samo pohvaliti. Kamo sreće, da se je u tom duhu i dalje pisalo, a pogotovu, da se u tom duhu razgovaralo na privatnim sastancima, stranačkim zborovima i javnim političkim skupštinama!

Ali praksa svjedoči i drugo. U praksi se nije dosta štedio auktoritet. Udaralo se po auktoritetu, i crkvenom i državnom. Ne znaš, koji je više trpio. Kad čovjek, makar i površno, pregleđa zadnji (XIX.) svezak »Sabranih Djela« dra Antuna Radića, koji nosi naslov: »O čemu je pisao Antun Radić«, odmah upada u oči, kako je Antun Radić često kritizirao auktoritet. Još jasnijom biva slika, ako se listaju stranice pojedinih godišta »Doma«. A potpunu sliku dobivaš, kad se sjetiš svih onih ispada na račun auktoriteta, što su se događali na raznim zborovima: što tajnim, a što opet javnim, koje je stranka održala u svrhu propagiranja stranke. Tim su zgodama nastupali govornici svih kategorija i svih društvenih slojeva. Među njima je bilo takvih, koji su se obarali na auktoritet oprezno i uviđeno. Ali je bilo i takvih, koji nijesu birali ni izraza ni načina kad su kritizirali auktoritet.

To su osuđivali i ugledni pristaše stranke. Kako su neki neodgojeni elementi stranke nekada ustajali protiv auktoriteta, tako su ustajali i protiv ugleda svojih vlastitih ljudi. Bivša

⁴⁵ »Seljački Nauk«, str. 44—45.

Banska vlast bi o tome znala mnogo pričati. Ona je sama mu-ku mučila, kako ljude disciplinirati i naučiti poštivati auktoritet. Neki predstavnici bivše Banske vlasti bili su ljudi do-đuše puni dobre volje i strpljenja, pa se mnogo trudili, da sa što manje žrtava opet uspostave red i disciplinu.

Mnogi su odbijali strankine ispade protiv auktoriteta na polemike, što su ih strankina štampa i ljudi imali izdržati s protivničkim kritičarima. U polemikama se ljudi uzrujavaju. Do-lazi do žestine. A u žestini čovjek i reče i napiše, što kasnije i sam osuđuje. U polemikama, kao i u svađama uopće, ljudi lako padaju u skrajnosti, pa tako i u skrajnost, da se preko dopuštenih međa kritizira auktoritet. Nema sumnje, da je u tome mnogo istine. Polemikama se daje dosta toga ispričati, što je nezgodno palo na štetu auktoriteta, ali bi se teško dalo ispričati sve.

Auktoritet je najviše stradao pod pojmom »gospoda« — kasnije »pokvarena gospoda«. »Seljački Nauk« je smatrao go-spodom najviše činovnike, velikaše i kapitaliste. To su ljudi »kojima je njihova korist i previše zaštićena, pa baš zato i jesu uvijek gotovo naduta i silovita... Nastojanje, da se održi ili čak poveća činovnička samovolja i velikaška i kapitalistička vlast, ovo nastojanje zove naša stranka »gospodskom« politikom. Gospodskom politikom može se nazvati i svako tajno pogađanje među političarima, i onda svaku takvu političku spekulaciju, kod koje se narodu svako dobro obećaje, a zlo mu se daje.«⁴⁶

»Dok riječ »gospodin« našem seljačkomu svijetu znači isto, što služben čovjek, gotovo isto, što silnik, ili dok znači kao neko više biće, komu moraš biti pokoran i podložan, pred kojim moraš i na zimi, i na vrućini, i na snijegu i na kiši stajati po-nizno otkrite glave i još lijepo reći hvala, ako najedamput ču-ješ: Marš van! — dok je tako bilo u Hrvatskoj, onda nije samo opravdano, nego je bilo upravo potrebno pisati proti gospodskoj samovolji, sebičnosti i pokvarenosti, ili jednom riječju proti gospodskoj politici.«⁴⁷

Ovo je značenje pojma »gospodin« i »gospoda«, koje prvotno obuhvatalo visoko činovništvo, koje je najvećim dijelom uvijek bilo strano, i velikaše, koji su također — manje više — uvijek bili stranci, i kapitaliste (Židove) jednako strance, bilo,

⁴⁶ N. dj., str. 83.

⁴⁷ N. dj., str. 84—85.

ako ne sasvim, a ono najvećim dijelom, ispravno. Međutim je kasnije pojam »gospoda« u lošem smislu prenesen i na domaću inteligenciju, koja je bila protiv Seljačke Stranke, a tijekom vremena i na svu domaću inteligenciju bez razlike. Tako je, konačno, pojam »gospoda« postao istovjetan s pojmom inteligencije, pa su svi inteligenti — bez razlike kojem staležu pripadali — postali »gospoda«. Kako su kod nas inteligentni najvećim postotkom bili ujedno i nosioci vlasti, bilo duhovne, bilo svjetovne, to je i vlast dobila sve one oznake, što ih u sebi sadržaje pojam »gospoda«. A da pojam »gospoda« u svom negativnom značenju bude što jasniji, dodan mu je pridjev »pokvarena.« Tako su u posljednje vrijeme svi nepoćudni inteligenti, bili »pokvarena gospoda« kao što su u Starčevićovo doba bili »prodane mešine«. Dakako da je do neumjesne aplikacije pojma »pokvarena gospoda« dolazilo samo od neodgojenih i samozvanih ideologa stranke, a ne od pravih, naobraženih, odgojenih i plemenitih ideologa, kojima je zacijelo bilo mnogo na srcu opće narodno dobro, pa i dobro naše domaće inteligencije svih staleža.

Koliko je tko u našoj povijesti radio na rušenju auktoriteta, da li je to rušenje auktoriteta bilo samo sredstvo u političkoj borbi, ili pak i svrha, da li je rušenje auktoriteta bilo dio same ideologije, ili pak samo vremenska pojava, koja je nastala neopazice i protiv volje ozbiljnih i trijeznih vođa, o tome će konačni sud reći povijest. Mi konstatiramo samo činjenicu s najboljom voljom i željom, da te nezdrave pojave što prije nestane iz našega javnoga života. Visoko je poštivanje auktoriteta nužno potrebno za napredak svakoga društva i svake države, pa tako i za napredak Nezavisne Države Hrvatske. Nezavisna Država Hrvatska mlada je ustanova. U njoj treba u svim smjerovima graditi tako reći od početka. Početne su gradnje uvijek teške i skopčane s golemim žrtvama. A goleme će žrtve spremno doprinijeti narod samo onda, ako bude visoko poštivao svoju vlast.

VI. *Katolička Crkva i auktoritet.*

Katolička je Crkva najvatreniji propovjednik i najjači zaštitnik auktoriteta. To je njezina tradicija, da budno pazi, e se ne bi nigdje i ničim diralo u auktoritet. Toj je tradiciji ostala Crkva vjerna kroz sva vremena. Naglašivala ga je u vremena,

kad su bila suvremena kraljevstva. Upozoravala je na ispravno shvaćanje, a osuđivala svako prekoračivanje auktoriteta, za vladanja raznih apsolutista i tirana. Ističe važnost auktoriteta i danas, kad je vijek demokracije, koja ne posvećuje baš naročitu pažnju auktoritetu, pa je auktoritet neprestano u opadanju.

1. Katolička Crkva uči, da je državna vlast od Boga. Bog je Stvoritelj ljudske naravi. A ljudska narav sili čovjeka na život u društvu — državi. Život je opet u društvu nemoguć bez vlasti. Prema tome, kako je od Boga ljudska narav, koja nužno traži društveni život u državi, tako je od Boga i vlast u državi, bez koje je nemoguć opstanak države. Leon XIII. upozoruje: »Magnus est error non videre, id quod manifestum est, homines, cum non sint solivagum genus, citra liberam ipsorum voluntatem ad naturalem communitatem esse natos.«⁴⁸ Bog, koji je postavio svrhu — život u državi, postavio je i sredstvo za život u državi, a to je vlast u državi. Zato, kako je neposredno od Boga društvena ljudska narav, tako je neposredno od Boga i društvena vlast.

Vrhovna državna vlast imade prava, kojih pojedini državljani nemaju. Državna vlast može pojedinca kazniti smrću. U njezinoj je vlasti navijestiti rat i mnogo drugo slično. To su prava, kojih podanici u državi nemaju. Budući da ih podanici sami nemaju, to ih ne mogu ni predstavnicima vlasti u državi dati. Nitko drugome ne daje ono, čega sam nema. Prema tome je vlast u državi neposredno od Boga, a ne od državljana.

Dok ljudi žive u jednoj državi, nužno se moraju pokoravati vlasti te države. Niti mogu vlast u državi uništiti, a niti je mogu smanjiti. Vlast u državi ostaje uvijek ista. Ljudi mogu učiniti samo to, da nosilaca vlasti bude više ili manje, ali je vlast u sebi u svakom slučaju jednaka. To znači: kad ljudi ne mogu vlast u društvu ni uništiti ni umanjiti, da vlast ne ovisi o ljudima niti je ljudskoga porijekla, nego izravno potječe od Boga. Dosljedno tome, ljudi ne mogu ni raditi u državi što bi htjeli, nego moraju uvijek gledati, da njihovi čini budu u skladu s vlašću. »Ortum publicae potestatis a Deo ipso, non a multitudine repeti oportere. Seditio licentiam cum ratione

⁴⁸ Leo XIII.: *Encycl. »Diuturnum illud«*, 29. Iunii 1881. D. B. n. 1856.

pugnare... Immoderatam sentiendi sensusque palam iactandi potestatem non esse in civium iuribus...⁴⁹

»Bez sumnje nije manje štetna za blagostanje naroda i za napredak svekolike ljudske zajednice zabluda onih, koji nepromišljenim pokušajem oslobađaju svjetovnu vlast od bilo kakve ovisnosti o Najvišem Biću, prvom uzroku i apsolutnom gospodaru od koga zavise i pojedinci i ljudska zajednica... Ništa manje brižno i pažljivo treba upozoriti na bitnu nedostatnost i krhkost svake norme socijalnoga života, koja počiva na isključivo ljudskim temeljima i koja se ravna isključivo ljudskim motivima i svoju snagu temelji na sankcijama čisto vanjskog auktoriteta... Tamo gdje se niječe ovisnost ljudskoga prava o božanskom pravu, tamo gdje se apelira jedino na prividnu i nesigurnu ideju isključivo zemaljskoga auktoriteta i gdje se traže prava zasnovana ne na razlozima poštenja već na razlozima koristi, tamo i samo ljudsko pravo nužno gubi moralnu snagu upravo u svojim najtežim primjenama. A ako se moralna snaga ukloni, onda je nemoguće tražiti od državljana, da je priznaju kao opravdanu i da doprinose žrtve.«⁵⁰

Podanici su u državi dužni iskazivati nosiocima vlasti poštovanje, pokornost i vjernost. Ove obveze traži Crkva na temelju Sv. Pisma. »Svaka duša neka se pokorava višim vlastima, jer nema vlasti, da nije od Boga; a što su, od Boga su postavljene. Tko se dakle protivi vlasti, protivi se naredbi Božjoj; a koji se protive, primit će osudu na sebe.«⁵¹ Crkva upozorava na Kristove riječi: »Podajte dakle caru carevo i Bogu Božje.«⁵² Sv. Pavao naglašuje: »Podajte svima, što ste dužni: komu porez, porez; komu carinu, carinu; komu strah, strah; komu čast, čast.«⁵³ Sv. Petar uči: »Pokoravajte se svakoj odredbi čovječjoj radi Gospodina: bilo kralju kao poglavici, bilo upraviteljima kao onima, koje on šalje da kazne zločince, a pohvale dobre.«⁵⁴

Podanici su dužni, priznati, da je vlast, što je imaju predstavnicima vlasti, njima dana od Boga. Zato su obvezani pred-

⁴⁹ Leo XIII.: *Encycl. »Immortale Dei«*, 1. Nov. 1885. D. B. n. 1868.

⁵⁰ Pijo XII.: *Enciklika »Summi Pontificatus«*, od 20. listopada 1939., *Katolički List*, br. 44. od 16. studenoga 1939., str. 561.

⁵¹ Rim. 13, 1—2.

⁵² Mt. 22, 21.

⁵³ Rim. 13, 7.

⁵⁴ 1 Pet. 13—14.

stavnicima vlasti iskazati čast. Podanici su dužni iskazivati čast svima nosiocima vlasti već prema veličini vlasti, što je vrše.

Kako ima auktoritet pravo zapovijedati, tako je podanicima dužnost slušati. »Zato je i potrebno pokoravati se, ne samo radi srdžbe, nego i radi savjesti.«⁵⁵ Prema tome, ako je državni zakon pravedan i nešto zapovijeda, dužni su se podanici pokoravati ne samo na oko nego i u savjesti.

I uzurpatora su podanici, u određenim okolnostima, dužni slušati. Uzurpator je čovjek, koji je silom uklonio s vlasti zakonita vladara i sebi nepravedno prisvojio vlast. I njega su dužni podanici slušati kad u miru posjeduje vlast. Dužni su ga slušati u onim zakonima, koji se odnose na čuvanje reda u državi. Posluš ne izvire iz naslova, što bi prisvajatelj imao pravo donositi zakone. Posluš duguju građani radi općega dobra. Opće dobro traži da građani slušaju, jer bi inače dolazilo do nemira, pa bi država stradala. I skinuti zakoniti vladar treba da se složi s poslušom građana uzurpatoru. I njemu treba da je više na srcu opće državno dobro, koje se postizava poslušom građana uzurpatoru, nego lično dobro, koje bi za nj nastalo kad bi se građani borili protiv uzurpatora. No građani su se dužni ustegnuti od svakoga čina, kojim bi priznali uzurpatora zakonitim vladarom, ili pak njegovu vlast potvrdili ili odobrili.«⁵⁶

Podanici su dužni vlast vjerno slušati i zakone tako vršiti. Izuzetak su nepravedni zakoni. Kad su nepravedni zakoni na štetu ljudskoga dobra, ne vežu u savjesti. A kad su na štetu božanskoga dobra, tada ne vežu ni u kojem slučaju. Postoji naime objavljeno načelo: »Više se treba pokoravati Bogu, nego ljudima.«⁵⁷

2. Jednako Crkva štiti auktoritet i u obitelji, i oca i majke. Crkva neprestano stavlja djeci pred oči četvrtu Božju zapovijed: »Poštuj oca i mater, da dugo živiš i da ti dobro bude na zemlji.« U vezi s Božjom zapovijedi nalaže Crkva djeci, da ljube svoje roditelje. Ljubav traži i naravni zakon. Naravni je zakon jači od svih obveza, što ih je čovjek svojom voljom učinio. Zato Crkva ne dopušta sinu, odnosno kćeri, da stupi u samostan, makar su se zavjetom obvezali, ako su im roditelji

⁵⁵ Rim. 13, 5.

⁵⁶ U ovoj stvari isporodi: H. Noldin: *De praeceptis Dei et Ecclesiae*¹⁶, n. 311, p. 329. Oeniponte 1922. Arthurus Vermeersch: *Theologiae Moralis tomus I*⁹, n. 231, p. 235. Roma 1933.

⁵⁷ Djel. Ap. 5, 29. S. Th. 1. 2. qu. 96. a. 4. c.

u skrajnjoj nuždi, a u svijetu bi im mogli pomoći. I ako je dijete bez pristanka roditeljskoga ušlo u samostan, pod teški je grijeh obvezano istupiti, ako su roditelji u skrajnjoj bijedi, a ono bi im u svijetu moglo pomoći.

Djeca su se dužna roditeljima pokoravati. Ta je obveza teška u svemu onomu, što je časno i dopušteno, a spada u djelokrug obiteljske skrbi za djecu. Obveza nastaje svaki puta kad roditelji izriekom i ozbiljno nešto nalože, a traje tako dugo, dok su djeca pod roditeljskom vlašću. Pokornost traži Crkva na temelju Sv. Pisma: »Djeco! pokoravajte se roditeljima u svemu, jer je ovo vrlo ugodno u Gospodinu.«⁵⁸ Roditelji su po naravnom zakonu dužni djecu poučavati i odgajati. Odgojiteljskoj roditeljskoj dužnosti odgovara kod djece dužnost poslušnosti. A da je dužnost posluha teška kad roditelji u važnoj stvari ozbiljno zapovijedaju, vidi se jasno u Sv. Pismu: »Slušajte, sinovi, nauk svoga oca; vršite ga, da se spasite. Jer je Bog zapovijedio, da sinovi štuju oca, i dao je materi vlast nad njezinim sinovima. Onaj koji štuje svoga oca, bit će razveseljen u sinovima, i kad će se moliti, bit će uslišan. Onaj, koji štuje svoga oca, živjet će dugo vrijeme, i onaj, koji je poslušan ocu, pribavit će radost svojoj materi. Onaj, koje se boji Boga, štuje svoje roditelje, on služi, kao svojim gospodarima, onima, koji ga rodiše. Poštuj svoga oca i djelom i riječju, i u svakoj strpljivosti, da sađe na te njegov blagoslov, i da njegov blagoslov ostane s tobom sve do konca. Očev blagoslov gradi sinovima kuće, a materino prokletstvo ruši temelje. Nemoj se slaviti sramotom svojega oca, jer ono što služi njemu na ruglo, ne može služiti tebi na slavu. Jer čast svakoga čovjeka ovisi o dobrom imenu njegova oca, a nečastan otac služi na ruglo svomu sinu. Brini se, sinko, za svoga oca u njegovoj starosti, i nemoj ga nikada za života žalostiti. I ako je on oslabio u tijelu, imaj smilovanje prema njemu, i nemoj ga prezreti u jakosti svojoj; smilovanje prema ocu ne će otići u zaborav. O, kako je nečastan onaj, koji zapušta svoga oca! Proklet je od Boga onaj, koji srdi svoju mater.«⁵⁹ »Proklet bio, koji ne bi štovao svoga oca i svoje matere; a sav će puk odgovoriti: neka bude tako.«⁶⁰ Poslanica

⁵⁸ Kološ. 3, 20.

⁵⁹ Crkvenica 3, 2—18.

⁶⁰ V Mojs. 27, 16.

Rimljanima među onima, koji čine »što ne valja« spominje i nepokorne roditeljima.«⁶¹ Sv. Pavao upozoruje »da će u posljednje dane nastati teška vremena, jer će ljudi biti . . . nepokorni roditeljima.«⁶²

Djeca su obvezana štovati roditelje. Štovanje iskazuju roditeljima time, da u duši priznaju i cijene roditeljsku čast. Vanjskim će opet načinom pokazati štovanje, da o roditeljima lijepo govore i da im pomažu.

Pijo XI. visoko ističe obiteljsku vlast, kad piše: »Obitelj imade od Boga misiju, a stoga i pravo na odgoj djece: neotuđivo pravo, jer je ono nerazdjeljivo združeno sa strogom dužnosti; pravo starije od svakoga prava građanskoga društva i države i stoga nepovredivo od bilo koje zemaljske vlasti.«⁶³

Obiteljski je auktoritet po nauci Crkve tako važan faktor u ljudskoj zajednici, da ga mora i država poštovati: »Dvostruka je dakle zadaća građanske vlasti, koja leži u državi: da štiti i promiče, a ne da apsorbira obitelj i pojedinca, ili čak, da se postavi na njihova mjesta.«⁶⁴

Leon XIII. stavlja sv. Obitelj za uzor našim, ljudskim obiteljima. Ocevi neka se ugledaju u sv. Josipa i njegove vrline, majke u Bl. Dj. Mariju kao uzor Majku, a djeca neka slijede prekrasni primjer Isusove poslušnosti prema sv. Josipu i Majci Božjoj. »Filii vero familias in Iesu, qui erat subditus illis (Ioseph et Mariae), habent divinum oboedientiae exemplar quod admittuntur, colant, imitentur.«⁶⁵

Obveza pokornosti traje samo tako dugo, dok je dijete pod roditeljskom vlasti. Kad dijete odraste i postane samostalno, prestaje obveza pokornosti. Dužnosti pak ljubavi i poštovanja prema roditeljima traju kroz cijeli život — dokgod roditelji žive.

Od kolike je važnosti poštivanje roditeljske vlasti — kako to uči Kat. Crkva — najočitije dokazuje dnevno iskustvo. Ono je neposrednim svjedokom, da je dijete to bolje i ljudskoj

⁶¹ Rim. 1, 30.

⁶² 2 Tim. 3, 2.

⁶³ Pijo XI., Enciklika »Divini illius magistri« — o kršćanskom odgoju mladeži, od 31. XII. 1929. »Korizmena poslanica katoličkog episkopata Kraljevine Jugoslavije o kršćanskom odgoju mladeži od 20. veljače 1930.

⁶⁴ Pijo XI.: »Divini illius magistri«.

⁶⁵ Leo XIII.: Breve »Neminem fugit« de 14. Iunii 1892.

zajednici to korisnije, što više i iskrenije poštuje roditeljsku vlast. Zato je sasvim opravdano načelo onih, koji kažu: Ako hoćeš znati kakvo je dijete, pitaj kako poštuje roditelje.

Stoljeća dokazuju, da je Kat. Crkva svojom naukom neprocjenjiva blagodat za ljudski rod, kako za cjelinu, tako i za pojedinca. Među blagodatima pak posebno mjesto zauzima nauka Crkve o auktoritetu naravnih društava: obitelji i države.

3. Kat. Crkva kroz cijelu svoju povijest neprestano ističe i brani svoju vlast. Dok su obitelj i država dva naravna društva, Crkva je vrhunaravno društvo. Sva su tri ova društva neposredno od Boga. I vlast je u njima neposredno od Boga. Razlika je samo u tome, što vlast u obitelji i državi izvire iz samoga društva kao nužna prirodna vlastitost društva, a otkriva je naš prirodni razum. Crkvi je pak vlast dao sam Isus Krist putem Objave. Crkvenu vlast, dakle, ne otkriva razum kao onu u obitelji i državi, nego mu je dana gotova od Sina Božjega.

Crkva ima božansku vlast, onu vlast, kojom je nekad Krist nastupao na zemlji. Isus Krist je rekao apostolima: »Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji. Idite dakle i naučavajte sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga; učeći ih, da drže sve, što sam vam zapovijedio. I evo ja sam s vama u sve dane do svršetka svijeta.«⁶⁶ Vlast, koju je imao Krist, ima i Crkva. Istu zadaću, koju je imao na zemlji Krist, ima kasnije — poslije Kristova uzašašća na nebo — Crkva. Kako je Krist nekada bio nerazdruživo povezan uz prvu Crkvu, tako je i danas. Samo je ta razlika, što je nekada bio uz Crkvu u vidljivom obliku — u ljudskom smrtnom tijelu, a danas boravi uz Crkvu nevidljivo.

Kat. je Crkva »društvo vrhunaravno, vidljivo, sveto i općenito, koje je Krist, dok je na zemlji boravio, osnovao i Crkvom prozvao... Isus Krist je utemeljio Crkvu da nastavlja na zemlji njegovo djelo, da se naime u njoj i po njoj plodovi otkupljenja, na križu stečeni, primjenjuju ljudima sve do konca svijeta.«⁶⁷

Posluš crkvenom auktoritetu ima zaslugu kao da je iskazan samome Kristu. A neposluš se prema Crkvi mjeri težinom kao da je učinjen samome Kristu. »Tko vas sluša, mene sluša,

⁶⁶ Mt. 28, 19—20.

⁶⁷ Card. Gasparri: *Catechismus Catholicus*², qu. 123 et 125.

i tko vas prezire, mene prezire; a tko mene prezire, prezire Onoga, koji je mene poslao.«⁶⁸

»Vjera u Krista ne bi se održala čista i neiskvarena, kad je ne bi podupirala i ograđivala vjera u Crkvu, koja je stup i tvrđa istine. Krist sam, koji je Bog nadasve hvaljen uvijek, podigao je ovaj stup vjere. Njegova zapovijed da slušamo Crkvu, te da riječi i zapovijedi Crkve poslušamo kao njegove vlastite riječi i zapovijedi, vrijedi za ljude svih vremena i krajeva.«⁶⁹

Prednost je auktoriteta Kat. Crkve nad svim ostalim auktoritetima na zemlji i u tome, što je auktoritet Kat. Crkve nepogrešiv. Nepogrešiv je Papa kad govori sa stolice, t. j. kad kao vrhovni pastir i učitelj svih vjernika uči nauku o vjeri i ćudoređu, koju ima držati čitava Crkva. Nepogrešiv je Papa zajedno s biskupima čitave Crkve kad svečano uče nauku o vjeri i ćudoređu. Ova nepogrešiva učiteljska vlast može nastupati izvan općega sabora, a pogotovu nastupa na općem saboru. Nepogrešivost Crkve jasno slijedi iz Sv. Pisma. Isus je rekao Petru, čiji su nasljednici Pape: »Ti si Petar, i na toj stijeni sagradit ću Crkvu svoju, i vrata je paklena ne će nadvladati.« »Ja sam se molio za tebe, da vjera tvoja ne oslabi, i ti obrativši se utvrdi braću svoju.« Apostolima, čiji su nasljednici biskupi, veli Isus: »Ja ću moliti Oca, i dat će vam drugoga tješitelja, da ostane s vama dovijeka.« »A tješitelj, Duh Sveti, koga će Otac poslati u ime moje, on će vas naučiti svemu, i napomenut će vam sve, što god sam vam rekao.« »A kad on dođe, Duh istine, uputit će vas u svu istinu, jer ne će od sebe govoriti, nego što čuje, govorit će, i javit će vam buduće stvari.« »Jer je našao za dobro Duh Sveti i mi, da ne stavljamo više nikakova bremena na vas osim ovoga potrebnoga.«⁷⁰

Crkvena je vlast toliko ugledna, da njezine presude potvrđuje samo nebo. »Zaista vam kažem: Štoga god svezete na zemlji, bit će svezano i na nebesima, i štoga god razriješite na zemlji, bit će razriješeno i na nebesima.«⁷¹

Dok su učinci drugih vlasti samo vremeniti i ne prekoračuju zemaljskih međa, nego svršavaju u okviru vremena i ze-

⁶⁸ Lk. 10, 16.

⁶⁹ Pijo XI., Enciklika »Mit brennender Sorge«, od 14. III. 1937. Vidi Katolički List, god. 1937. br. 19—22.

⁷⁰ Mt. 16, 18; Lk. 22, 32; Iv. 14, 16 i 26; 16, 13; Djel. Ap. 15, 12.

⁷¹ Mt. 18, 18.

maljskoga prostora, učinci se duhovne vlasti dižu nad zemlju, nad sve stvoreno i prelaze u vječnost. »Propovijedajte evanđelje svakomu stvorenju! Koji uzvjeruje i pokrsti se, spasit će se, a koji ne uvjeruje osudit će se.«⁷²

Jer je crkvena vlast božanskoga porijekla i jer su posljedice crkvene vlasti tako dalekosežne, da donose sa sobom ne samo sreću i blagoslov zemajski, nego i sretnu, odnosno nesretnu vječnost, zato je Crkva uvijek budno bdjela nad svojom vlašću. Kroz sve ju je vjekove visoko isticala i neumorno propovijedala. Kroz svu se povijest za svoju vlast neustrašivo borila. U toj je borbi Crkva i teško stradala, ali nije nikada popuštala. Na nijedno drugo crkveno dobro nijesu neprijatelji toliko navaljivali, koliko na njezinu vlast. Tako je bilo kroz vjekove, tako je, i još gore, i danas. No Crkva nije nikada klonula. Ona je svijesna, da je njezina vlast s neba. Zato ju je nebo i u borbi za vlast pomagalo. A pomoć je Božja bila uvijek tolika, da je Crkva u svakoj borbi bila pobjednica.

VII. *Kako da se podigne ugled vlasti?*

1. Da se uzmogne podići ugled vlasti, treba najprije visoko poštivati Gospoda Boga, sam izvor svake vlasti. »Ponajprije treba upozoriti, da iznad svake druge realnosti stoji najviša, jedino vrhovno Biće, Bog, svemogući stvoritelj svih stvari, premudri i najpravedniji Sudac svih ljudi. Ta vrhovna realnost, Bog, jest najapsolutnija osuda besramnih laži komunizma. I uistinu, Bog jest i to ne radi toga, što ljudi vjeruju, nego zato jer postoji i radi toga u Njega vjeruje i moli Mu se svaki onaj, koji ne zatvara namjerice oči pred istinom.«⁷³

Državnici treba da imaju neprestano Boga na pameti, ako hoće sačuvati, a pogotovu ako hoće podići svoj ugled. »Državni poglavari će dakle učiniti sve, kako ne bi na njihovom zemljištu i u njihovim narodima haraćila bezbožnička propaganda, koja ruši sve temelje poretka. Nema auktoriteta vlasti na zemlji, ako nije priznavan auktoritet Božanskoga Veličanstva. Zakletva ne može imati vrijednosti, ako nije položena u ime živoga Boga.«⁷⁴

⁷² Mk. 16, 15—17.

⁷³ Pijo XI.: »Divini Redemptoris«, br. 26.

⁷⁴ Spomenuta Enciklika br. 74.

»Kako se može održati bilo kakova pogodba i kakovu vrijednost može imati neki ugovor ondje, gdje nema nikakve garancije savjesti? Kako se može govoriti o garanciji savjesti, gdje je nestalo svake vjere u Boga i svakoga straha Božjega? Kad dignemo ovaj temelj, s njim se ruši čitav moral i više nema lijeka, koji bi mogao zapriječiti, da malo pomalo, ali neizbježno, dođe do propasti naroda, obitelji, države i same civilizacije.«⁷⁵

»Sama pak država, vodeći računa o svojoj odgovornosti pred Bogom i pred društvom, ima po mudroj i trijeznoj upravi pružiti primjer svima drugima . . . Na isti način neka funkcionari i svi državni činovnici uz obvezu savjesti ispunjavaju vjerno i nesebično svoje dužnosti. Time će nasljedovati svijetle primjere iz prošlosti i iz sadašnjosti onih značajnih ljudi, koji nijesu žalili što su u neumornom radu žrtvovali sav svoj život za dobro domovine.«⁷⁶

2. Činovništvo treba da je stručno obrazovano. Svaki treba da je u svojoj struci i u svome poslu na visini. To znači: treba gledati na sposobnosti, kvalifikacije i zaslužni rad kod podjeljivanja služba i položaja, a ne na lične veze i stranačku pripadnost. Riječ se korupcija ne bi smjela ni čuti u javnom životu. A baš tu bio je izvor najvećem broju nedaća, koje su tištile zadnjih 20 godina naš javni i privatni život. Koliko je puta već javljeno u novinama o strahovitim pronevjerjenjima, što su ih počinili državni činovnici? A druge prljavštine bilo u službi, bilo u privatnom životu? Narod je već toliko toga čuo i čitao, što se ne bi smjelo događati u državnoj upravi, da je već na sve to i otupio, pa uopće na mnoge bolesne pojave nije ni reagirao. Kako to ide zajedno: na jednoj strani htjeti visoko poštivanje auktoriteta, a na drugoj strani trpjeti korupciju među činovništvom, radi koje se narod i te kako sablažnjavao. Dok vlada korupcija, nema ni govora o poštivanju auktoriteta. Koliko više korupcije, toliko manje auktoriteta. Koliko raste moć korupcije, toliko se smanjuje ugled vlasti. To je jasno iz svagdašnjega iskustva, a jednako i iz same naravi stvari. Narav auktoriteta traži, da ga nose oni, koji su u ljudskom društvu najsposobniji, najvredniji, najbolji. Kad si bilo koje društvo bira ili postavlja poglavarstvo, onda si bira između članova

⁷⁵ Pijo XI.: Enciklika »Caritati Christi«, od 3. svibnja 1932.

⁷⁶ Pijo XI.: »Divini Redemptoris«, br. 76.

one, koji su najbolji, a ne ološ. Samo će takvi, koji sami za zajedničko dobro najviše doprinose, imati moralnu snagu tražiti i od drugih žrtve za zajedničko dobro. Tako je i u državi. Činovništvo treba da je na svom mjestu u svakom pogledu. Onda tek ima pravo tražiti od naroda poštovanje i vršenje obveza prema državi, kako ih zakoni propisuju.

Čovjek je razumno biće. Zato se od čovjeka može tražiti samo razumna poslušnost. U naravi je razumna bića, da svemu traži razloge. Uvijek se pita zašto ovo ili ono? I kod posluha je tako. Zašto moram slušati? Pogotovu je taj »zašto« velik, ako je posluh težak i neugodan. A posluh je u životu redovito skopčan s poteškoćama i neugodnostima. Rijetko je kada ugodan i drag. Naš je razum — radi slabosti ljudske — tako nastrojen, da najprije pita: tko zapovijeda, a onda tek što zapovijeda. Ako je ugledan onaj, tko zapovijeda, lakše se u život sprovodi i ono što zapovijeda. Naprotiv, ako je neugledan i bez časti onaj, tko zapovijeda, teško će se progutati i ono, što zapovijeda — makar u sebi bilo i najbolje. Idealno je, i moralo bi se u životu kod poštivanja auktoriteta budno paziti na načelo: non quis, sed quid. Ne gledaj na onoga tko zapovijeda, nego na samu stvar, koju zapovijeda. Ako je stvar u sebi dobra i plemenita, poslušaj. Izvrši je, makar i nedostojan bio onaj, tko zapovijeda. To je opravdano. Tako bi ljudi morali činiti. Oni, koji su odgojeni, čine tako, i to im služi na čast. No prosječna publika, a ta je najbrojnija u životu, radije i prije pita tko zapovijeda, a onda što zapovijeda. Međutim i visoko odgojena publika, koja prije pita što se zapovijeda, a onda tek tko zapovijeda, lakše i spremnije posluša ono što se zapovijeda, ako je i onaj, koji zapovijeda, ugledan i na visini. Prema tome je važno, da nosilac auktoriteta bude ugledan ne samo za one, koji prije pitaju tko zapovijeda, a onda tek što zapovijeda, nego i za one, koji prije pitaju, što zapovijeda, a nakon toga tko zapovijeda. Očito je, dakle, da je za svaku vrstu ljudi od neprocjenjive važnosti, da su nosioci vlasti i lično i stručno poštene i ugledni ljudi.

3. U vidu, da država dobije uglednih nosilaca vlasti i discipliniran narod, koji će svoju vlast rado i spremno slušati, presudnu ulogu igra škola. To vrijedi za sve škole, od najnižih do najviših, bile one stručne ili pak za opću naobrazbu. Škola ima služiti čovjeku i njegovu životu. Ona vrijedi toliko, koliko

usposobljuje čovjeka za život. Korist je od škole duhovna i materijalna. Kako je duhovna korist nad materijalnom, tako se i vrijednost škole mjeri po tome, da li više donosi koristi duhovne ili materijalne. Što je duhovna korist od škole veća, to je i sama škola vrednija.

Manjak našega školstva bio je, a tako je danas gotovo općenito po svijetu, da svu brigu posvećuje sticanju znanja, a odgoju, izgradnji značaja, ili kako bismo pučki rekli poštenju, vrlo malo. Narod dobiva iz današnjih škola ljude pune svakovrsna znanja. A kad gledaš etičko-moralnu stranu tih ljudi, karakter ili poštenje njihovo, često nalaziš jedva i minimum. Čovjek se snebiva od čuda: kako je moguće smoći toliko snage, strpljivosti i ustrajnosti u skupljanju znanja, a karakteru ne posvetiti ni najnužniju pažnju? A školovani ljudi bez karaktera i poštenja što znače za narod? To su učeni izrabljivači naroda, daleko opasniji narodu od običnih, priprostih i neukih izrabljivača. Ako kod čovjeka nije razvijena etičko-moralna strana, ako nije karakter, ako nema poštenja, ako ga u radu ne prati svijest odgovornosti pred Bogom i ljudima, a to baš naglašuje etika i moral, onda on gleda samo svoje interese. Što je učeni, to ima veće zahtjeve. Što je školovaniji, to znade više i uspješnijih načina, kojima će zahtjeve zadovoljiti. A jer nije karakter, ne će se žacati ni od kakvih sredstava, samo da zadovolji svojim zahtjevima, bez obzira što će siromašni narod i najgore stradati. Zato su školovani ljudi, a u vjersko-moralnom pogledu neodgojeni, samo teret narodu. I što je takve inteligencije više, to je narodu teže.

»Do danas su se svi činovnici (sudci, predstojnici, profesori itd.) školali u sveučilištu tako, da je sveučilište bilo kao nekakva fabrika činovnika. To nije dobro . . . Mladi ljudi dođu na sveučilište, pa onda po dvije godine planduju, onda se malo uče, pa opet planduju, jer u školu (na nauk, ili kako se veli, »na predavanje«) ne moraju ići, — a profesore njihove država mora plaćati. Kad prođe i četvrta godina, onda na vrat na nos uče i polože ispite, pa sad hajd u narod — u službu. Ovakvo školanje — to je uzrok cijeloj našoj nevolji . . . To ne valja. Tko hoće da za plaću služi, taj treba da se za to ozbiljno pripravlja: dan na dan, godinu za godinom.«⁷⁷

⁷⁷ Dr. Antun i Stjepan Radić: »Seljački nauk« — »Više državne škole, str. 54.

»Cilj je našega školovanja — lakši život, uživanje, što veća lagodnost u svemu. Život je narodni naprotiv sama gotova patnja, oskudica. To nas ne privlači, to nas tjera od naroda.«⁷⁸

»Rietki su danas — sud je Antuna Radića, — koji bi se znanjem obogatili i prosvijetlili, a uz to zdušni i poštteni ostali. Ali ako se takav gdje nađe — a nađe se ipak — taj onda vrijedi tri puta više, nego drugi »inteligentan« i prosviećen čovjek bez pravoga poštenja.«⁷⁹

»Mnogo se više na našu inteligenciju ili ‚gospodu‘. Mnogo je u njoj zla, to je istina, — ali tu treba dobro razlikovati. Nije sve inteligencija, što nosi švabske hlače; pače ni sve ono nije inteligencija, što je svršilo škole, makar i visoke. Za inteligenciju nije dosta ni visoka škola, ni visoka služba. Za inteligenciju treba visok um i dobro srce; tko to ima, taj je pravo »inteligentan«, taj poštuje svoj narod, jer poštuje sebe i sve svoje. A mi Hrvati imamo, hvala Bogu, i takve inteligencije i ‚gospode‘.«⁸⁰

Kako škola pazi na sticanje znanja, tako se uporedo neka brine i za odgoj. Naučni i odgojni momenti neka idu uporedo. Samo je naobražen i odgojen čovjek — kulturnan čovjek, potpun čovjek. Kako se u građanskom životu puno naglašuje vrijednost čovjeka, koji se vlada prema propisima građanske uljudnosti, koja i nije drugo nego praktična posljedica etičkih i vjersko-moralnih načela, tako još više treba isticati veličinu samog izvora, samih etičkih i vjersko-moralnih načela. Bog, vjera, Crkva, narod, poštenje — to su pojmovi, koje treba neprestano osvježivati i u teoriji i u praksi po svim školama. Radi Boga i iz vjersko-moralnih načela treba najprije raditi za narodno dobro. Privređivati narodu, koristiti narodu, dizati narod, liječiti narod; onda tek imade inteligenat pravo tražiti od naroda, da ga narod primjereno njegovu staležu i uzdržava.

Glas Božji u svojoj duši treba neprestano slušati. On nas neodoljivom snagom upućuje na dobro. To vrijedi u radu za lično dobro. To treba imati na pameti i u radu za narodno dobro. U tom duhu treba odgajati omladinu u školama, a školo-

⁷⁸ Dr. Antun Radić: »Narod o sebi«, Zbornik III. Zagreb 1898., str. 204—207.

⁷⁹ Dr. Antun Radić: »Trideset milijuna Hrvata«. Dom IV. br. 16., str. 246 i 247.

⁸⁰ Dr. Antun Radić: »Inteligencija«. Dom II. br. 11, str. 161.

vani će ljudi onda tako odgajati narod. »Kako bi to bilo, da bi narod u duši baš svagda nosio glas Božji? Zašto bi to moralo biti? Zato, što je čovječja duša od Boga, i nju se ne može prevariti nikako: sve na svijetu možeš prevariti, ali duše svoje ne možeš prevariti. Duša ti može biti zla i crna, ali ona svagda zna, da je zla i crna, nju uvijek nešto vuče za pravicom i za svijetlom, i nema mira dok ne dođe dobro.«⁸¹

Antun se Radić jednom zgodom obraća mladencima, pa im stavlja na srce: »Kad vam bude najteže u životu, i kad ostarite, pa se ogledate za sobom na cijeli život, — sve će biti tamno, tužno i na duši teško, a samo ono, ako ste komu dobri bili, — to će biti svijetlo, radosno i duši lako. Drugoga dobra i nema na svijetu osim toga, što je čovjeku dobar.«⁸² Za sebe čovjek pak otvoreno priznaje, a to je porazan sud za vrijednost naših škola: »Ja sam — hvala Bogu! — i ja sam prošao te visoke škole. Bog mi je svjedok! nikad mi tamo nijesu potresli dušom učeći me: Sinko, čuvaj se zla! Nikad! I ako se danas bojim Boga, i ako ikoliko hoću dobro, imam zahvaliti samo svojoj dragoj i nikad dosta oplakanoj materi i ocu momu, a ne visokoj školi.«⁸³

4. Po općem je priznanju Kat. Crkva najjači faktor na svijetu u obrani i dizanju auktoriteta, kako svoga, tako obiteljskoga i državnoga. Crkva će tu uzvišenu svoju zadaću vršiti to uspješnije, što će biti slobodnija u svom radu. Zato je država u svom vlastitom interesu dužna dati Kat. Crkvi potpunu slobodu rada. Država je dužna podupirati Crkvu u njezinu radu, jer je svaki uspjeh Crkve ujedno i uspjeh države. Sve, čime je Crkva oplemenila i obogatila svoje vjernike, oplemenila je i obogatila podanike države, jer su iste osobe i u isto vrijeme i vjernici Crkve i podanici države. Htjeti podići auktoritet državi i obitelji, a ne htjeti dati slobode Crkvi, najsposobnijemu i najpožrtvovnijemu radniku na polju auktoriteta, znači piliti granu, na kojoj država sjedi. Do danas se — nažalost — i to događalo. Vikalo se na Crkvu, sputavala joj se sloboda rada. Ima država, koje ne će da prihvate ruku suradnicu Crkve. Posljedica je takva postupka neprestano širenje i jačanje ko-

⁸¹ Dr. Antun Radić: »Javno mnijenje«. Dom II. br. 12, str. 178—179.

⁸² Dr. Antun Radić: »Riječ mladencima«. Dom III. br. 20, str. 347.

⁸³ Dr. Antun Radić: »I među krmcima se, kažu, pozna tko je stariji.« Dom I. br. 16, str. 245.

munizma, toga najljućega neprijatelja i Božjega i ljudskoga auktoriteta.

Potrebno je, da, nužno je, da se države što tjesnije priklone Crkvi. Traže to opći interesi cijeloga čovječanstva. Na to upozoruje Pijo XI: »Ali je država u isto vrijeme Crkvi dužna dati potpunu slobodu, da bi mogla izvršiti svoju božansku, čisto duhovnu misiju. Time će moći pridonijeti i samome izbavljenju naroda iz strahovitih smetnja današnjice. Danas se sa svih strana čuju očajni pozivi svim duhovnim i moralnim snagama. To je i pravo, jer ako hoćemo pobijati zlo, tada treba gledati u njegovo porijeklo, koje je duhovne naravi. Iz toga otrovnoga izvora po paklenskoj logici izlaze sva zla komunizma. Danas se među svim moralnim i duhovnim snagama ističe bez sumnje Kat. Crkva i radi toga traži samo dobro čovječanstva, da se ne prave zapreke njezinoj akciji.«⁸⁴

Danas nije suvremeno braniti auktoritet. Obratno, suvremeno je napadati auktoritet. Što netko više napada auktoritet, to je, po krivom sudu današnjeg svijeta, suvremeniji. No Crkva ipak brani auktoritet. Brani ga svom snagom. Radi toga mnogo trpi i mnogo strada. Ali će doći vrijeme, i nije daleko, kad će Kat. Crkva dobiti javno i trajno priznanje, da je izdržala gigantsku borbu s neprijateljima auktoriteta, i spasila ljudskom društvu ne samo auktoritet nego i sam opstanak.

⁸⁴ Pijo XI: »Divini Redemptoris«, br. 77.